

Олена
ЛЕВЧЕНКО

СОН РОЗУМУ ЯК НОВА ІДЕОЛОГІЯ?

**Роздуми з приводу кінофестивалю "Молодість"
та деяких останніх подій в культурному житті країни.**

- Кіно - це те, що не про нас. Це те, що про інші країни.

(Відповідь київського школяра на питання "Що таке кіно?".
Передача "Телеманія", ефір 26 листопада 1996)

СМЕРТЬ ГЛЯДАЧА.

Поїзд рушає повільно, як уві сні. Здається, варто зробити кілька кроків і рука вхопиться за поручень. Ще швидше! Ще!! Тремтячі пальці майже торкаються холодного металу. Але це лише мить. Пальці продовжують тягнутися до поручня, як до останньої надії, а кожна секунда вже збільшує відстань...

Шанс втрачено. А може просто знайдено новий? Може, хай іде собі той поїзд своїм шляхом?..

Хто не пам'ятає цих класичних кадрів раннього фільму Кшиштофа Кешльовського "Сліпий шанс"? Так молодий режисер входив у історію кіно, а разом з ним і актор Богуслав Лінда. Так творилася легенда польського кіно, позначеного високим гуманізмом і гострою відповідалістю художників перед суспільством.

Коли у польському фільмі "Тато" (режисер Мацей Слезіцький), показаному в конкурсі 26 кінофестивалю "Молодість" з'явився Богуслав Лінда, а за ним і Кристина Янда, здавалося, легенда польського кіно почала оживати. Справді, Лінді, як актору, рівних на фестивальному показі не було, але обставини, в яких діяв його герой, ставали все більш дивними, а найдивнішим було те, як тонка психологічна гра актора могла існувати окремо від позбавленого будь-яких тонкощів сюжету. Герой, розлучившись з дружиною, відстоює своє батьківське право на виховання доньки. Мати дівчинки психічно хвора, а страшна бабуся просто підступна і аморальна. Чітко і наполегливо автори фільму протиставляють зварійований аморальний світ жінок розумному і порядному світові чоловіків. "Розумієш, - жінка іноді потрібна чоловікові для психічного здоров'я", - пояснює батько маленькій доньці періодичну присутність жінок в їхньому домі. А сцени, коли божевільна мати з величезним ножом ширяє у всіх зустрічних, випускаючи фонтани крові, скидаються на марення, які виникають у пацієнтів під впливом ЛСД. Закінчується фільм радісно: матір відвозять до психіатричної клініки, а бабуся, намагаючись врятувати дівчинку, падає з багатопверхового будинку і розбивається насмерть. Батько з дівчинкою падають

з того самого будинку, але на кілька секунд пізніше і вже на тент, який встигли розтягнути рятувальники. Веселі й щасливі йдуть батько з донькою на зустріч завтрашньому дню. Грає музика.

Що хотів сказати автор? Саме таке примітивне питання нездарного шкільного вчителя майже весь час спадало на думку при перегляді фільмів 26 фестивалю "Молодість". Справа тут не в тонкощах сказаного, а у відсутності комунікативного вислову взагалі. Фільми говорять самі до себе як завгодно розбещеною мовою. А глядач? А глядача в звичному старому розумінні як співтворця, до активного сприйняття якого адресовано послання автора, - такого глядача вже ніби не існує для режисерів більшості стрічок. Фільми, не замкнені на самовиразі, а спрямовані до глядача, було видно одразу, навіть якщо їм ще бракувало художньої цілісності, як наприклад короткометражній стрічці "Стендові випробування" (режисер Леонід Порохня, Свердловська кіностудія), як студентським роботам грузинських кінематографістів, як зрештою навіть нашій єдиній повнометражній художній стрічці "Юденкрайз, або Вічне колесо" (режисер Василь Домбровський). Певною подією для молодих українських кінематографістів міг би стати приїзд французького режисера Жана-П'єра Америкса з фільмом "Зізнання невинного", та на прес-конференції, єдиній організованій формі спілкування творчих груп з глядачами (які в основному розуміються як преса, а не як кінематографічна молодь), була лише жменька журналістів, більшу частину яких цікавило особисте життя виконавиці однієї з ролей Елізабет Делардье. "Я приїхала з фільмом, який мені подобається, і відповідати буду лише на питання про фільм", - м'яко, але рішуче заявила Елізабет, поступово поставивши в центр уваги прес-конференції молодого і талановитого режисера.

"Фільми - це надто дороге задоволення, щоб знімати їх для себе, - сказав той, відповідаючи на одне із запитань. - Часто в житті кіно підтримувало мене, давало відповіді на питання. І коли я знімаю, то думаю, чи може це допомогти глядачам".

В контексті фільмів фестивалю "Мо-

лодість" ця прописна істина здалася давно забутим одкровенням. Жан-П'єр і Елізабет зникли так само несподівано, як і з'явилися, а фестиваль продовжувався, з ранку до вечора в двох залах крутилися фільми, дивлячись які, на думку Андрія Халпахчі, директора фестивалю, можна зазирнути у завтрашній день кінематографа, побачити тенденцію. Однак на заключній прес-конференції члени журі так і не змогли назвати жодної нової тенденції, побаченої ними у фільмах-переможцях. Поки що ясно видно тенденцію одну: перетворення глядача, активної сторони творчого процесу на споживача готової продукції, що, до речі, непогано співвідноситься з деякими аспектами нашої "культурної" політики.

ДЕЯКІ АСПЕКТИ.

"Я споживач, - гордо говорить зараз проста українська людина. - Мені лягти - й дивитися". І Бог з ним. Але коли споживання нав'язується замість культури цілому суспільству на рівні державної політики, то скоро може не стати ні політики, ні держави.

Президент приймає Мішель Мерсьє, давно згаслу зірку маскультури, і в цей час фільми про Анжеліку методично транслиуються студією 1+1 на першому національному каналі телебачення в найкращий ефірний час.

Інтелігенція, вклякнувши, мовчить.

Цікаво, що відчувають (якщо відчувають) до українського народу культурні радники Президента?

"Добро пожаловать на XXVI Київський міжнародний кінофестиваль "Молодість-96". Мы приложим все усилия, чтобы сделать это время незабываемым. Уверены, что среди 275 фильмов, которые будут показаны за 8 дней фестиваля, найдется много интересного для вас".

Такими листівками зустрів фестиваль гостей і учасників. Це може бути чим завгодно - рекламою широкого асортименту товарів та послуг: хочеш - обирай "Коку", хочеш - "Фанту", хочеш - "Спрайт", - але не запрошенням до зустрічі з мистецтвом. Головне, що фільмів багато. Певне, це і спричиняло радість численних поздоровлень фести-

валю представників держави та кінокерівництва - привезли б а г а т о фільмів, це і дало, певно, право забути про долю українського кіно на власному фестивалі, забути про українських кіномитців у їхньому власному домі. Трагедія тисяч професіоналів не хвилює кінофестиваль, який проходить на українській землі. Які хвилювання? Адже фільмів привезли так багато!

“Я споживач, - гордо говорить проста українська людина. - Гине українське кіно - туди йому й дорога. Хіба мало фільмів?”

І Бог з нею, з простою людиною. А що їй ще залишається говорити?

Нещодавно на одній із прес-конференцій президент звернув увагу журналістів на те, що у нас не будується нова державна ідеологія. Слухаючи виключно радісні піднесені промови авторитетних відповідальних людей на відкритті кінофестивалю “Молодість”, де в двох номінаціях не було виставлено жодного українського фільму, я подумала, що нова ідеологія вже є. Вона тотальна і “технічно” забезпечена. І вся вона в одному слові: споживай! Це схоже ніби на Захід, але мало хто знає, наскільки активна позиція західних інтелектуалів у захисті культури, наскільки свідомі вони своєї місії - бути тією рівновагою, яка тримає суспільство над безоднею.

Сказано давно і точно: сон розуму породжує чудовиськ. Хто ж будитиме?

БЕЗ РИТОРИКИ І ЛІРИКИ.

Отож, що відбувається з улюбленим фестивалем киян “Молодість”? “Молодість” сьогодні - це огляд студентських та дебютних фільмів, куди входять ігрові короткометражні стрічки, документальні, анімаційні. Така складна структура виникла поступово і мала свою історичну доцільність. Фестиваль народився як студентський і був ковтком свіжого повітря, маленьким полігоном свободи, бо на той час тільки студентське кіно не підлягало державним перевіркам, ні естетичним, ні ідеологічним. Фестивалі користувалися справжнім інтересом у глядачів та професіоналів, а також викликали зацікавлення кіношкіл інших республік. Пізніше до студентських стали приєднуватись перші короткометражні та повнометражні професійні стрічки. З відкриттям творчого об'єднання “Дебют”, створеного рішенням уряду спеціально для підтримки молодого кіно, це набуло ще більшого сенсу, й українські фільми могли конкурувати з усе ширшим і ширшим міжнародним контекстом фестивалю.

Коли держава обмежила фінансування кіновиробництва, ситуація різко змінилася, а закриття “Дебюту” 1993 року означало повну зупинку виробництва короткометражних дебютів, а отже і неможливість участі України у власному

фестивалі.

Вже минулого року стало очевидно, що фестиваль повинен змінювати концепцію, виробляти її такою, щоб отримати хоча б теоретично можливість залучення до Києва професіоналів ділового кіносвіту, а професіонали, як правило, мають конкретно визначений інтерес чи то до ігрового короткометражного, чи документального, чи низькобюджетного авторського. І, звичайно, концепція фестивалю повинна якомога точніше орієнтуватися на особливості українського кінопроцесу, іншими словами, як і в будь-якій цивілізованій країні, фестиваль повинен підтримувати власного виробника і власну культуру. А показати на міжнародному рівні Україні, як не дивно, є що. В останніх номерах нашого журналу ми писали про успіх фільму Михайла Ілленка “Фучжоу” в Роттердамі та про колекцію з шести документальних українських фільмів на міжнародному кінофестивалі в Марселі. На засіданні міжнародного комітету короткометражного фільму, яке проходило під час фестивалю “Молодість”, заступник Міністра культури і мистецтв Ганна Чміль сказала, що виробництво фільмів короткого метру зменшилося в десять разів у порівнянні з 1991 роком: з 500 годин до 50 (малися на увазі документальні та науково-популярні фільми). Зменшилося, але не припинилося!

Зараз, коли Україна вступила в ситуацію відкритого ринку, все більше і більше відмежовуючись від культурного мовлення свого північного сусіда і “старшого брата”, вона повинна дуже швидко налагоджувати свої власні міжнародні культурні зв'язки. Фестиваль є однією з найважливіших форм таких зв'язків. У цьому плані дирекція кінофестивалю “Молодість” веде величезну роботу і не віддати їй належного не може ніхто. В усьому світі, як правило, держава може частково фінансувати цікавий для неї проект. Все інше залежить від енергії та підприємливості директора фестивалю. З такою ситуацією довелося зіткнутися Андрію Халпахчі, який кілька років тому підхопив естафету гинучого без державних субсидій фестивалю. Як і будь-який західний директор, він збирає гроші з різних фінансових джерел, як державних, так і приватних. Тягар такої роботи може зрозуміти тільки той, хто на власному досвіді переконався, що таке пошук коштів на культуру в Україні сьогодні. Та саме на стадії фінансового забезпечення подібність “Молодості” до західних фестивалів і закінчується.

Фестиваль на Заході є не тільки святом, а обов'язковою формою професійного робочого спілкування кінематографістів, навіть однією з найважливіших форм роботи, тому що там монтується фінансування майбутніх фільмів, завжди із багатьох джерел і завжди міжна-

родне. Це стає можливим завдяки чіткій концепції фестивалю, яка приваблює певних професіоналів ділового світу та кінокритику, який і є, фактично, місцем ділових зустрічей.

Як не парадоксально, концепція фестивалю на Заході не стільки тематична і жанрова, скільки фінансова. Великі фестивалі, такі як Канн і Берлін, об'єднують “велике” кіно у фінансовому сенсі. Це не обов'язково найцікавіші в художньому сенсі фільми. Тому в 70-ті роки виникли альтернативні фестивалі молодого кіно - авторського і низькобюджетного. Але такі кіноогляди ще більше потребують представників ділового світу, дистриб'юторів, продюсерів, представників телеканалів. У Лондоні мені довелося розмовляти з директором одного порівняно невеликого і ще молодого фестивалю низькобюджетного кіно. Предметом гордості його було, що цього року їм вдалося залучити 700 покупців, тобто продюсерів і дистриб'юторів. Для багатьох молодих режисерів цей фестиваль реально відкриває шлях у кіно, бо дає можливість широких міжнародних ділових контактів. Сьогодні Андрій Халпахчі відвертається від такої ідеї, проголошуючи принцип чисто “культурного” фестивалю. А це на ділі означає практичну непов'язаність з проблемами і потребами вітчизняного кінематографа, а отже і вітчизняної культури. А для України сьогодні надзвичайно актуальні проблеми низькобюджетного кіно, тому що наявність індустрії, яка все ще в руках держави і таким чином служить кінематографістам, за незначного притоку західних коштів, могла б врятувати ситуацію.

Та сьогодні доводиться констатувати, що шляхи єдиного українського міжнародного фестивалю розійшлися із шляхами українського кінопроцесу. Фестиваль чітко зорієнтований на західну продукцію, яка потрапляє до Києва далеко не в найкращих і найцікавіших зразках. На Захід, до речі, йде і чималий призовий фонд (тільки гран-прі - 10 000 доларів США).

У фільмі “Сліпий випадок” Кшиштоф Кешльовський пропонує три варіанти життя одного і того самого героя: двічі йому не вдається наздогнати поїзд і героєм, залишаючись в маленькому містечку, щоразу проходить через низку поневірянь, і щоразу бере участь у політичній боротьбі. У третьому варіанті йому все-таки вдається вскочити в поїзд і життя його влаштовується так, як і мріялось: успішна наукова кар'єра і абсолютна відстороненість від політичного життя країни. Та саме тоді й карає його сліпий випадок.

То ж чи варто бігти за поїздом, розглядаючи його з хвоста?

жовтень, 1996.